

УДК 351.853:930.85(477)

**ЕКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОЇ ТА
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ**

Кіра ПАВЛЕНКО, Людмила БОНДАР

Одеський державний аграрний університет,
avkv2006k@gmail.com, luda.bondar@i.ua

**AN ECOLOGICAL APPROACH TO PRESERVING THE NATURAL AND
HISTORICAL-CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE**

Kira PAVLENKO, Lyudmila BONDAR

Odessa State Agrarian University,
avkv2006k@gmail.com, luda.bondar@i.ua

The preservation of Ukraine's natural and cultural heritage in the face of climate change and anthropogenic pressure is achieved through modern monitoring methods (GIS, satellite imagery, SMART, camera traps), combined with sustainable land management and environmental education. This comprehensive approach ensures the effective protection of ecosystems and monuments for future generations.

Keywords: satellite monitoring, environmental education, nature conservation.

У часи, коли кліматичні зміни та антропогенний тиск все відчутніше загрожують природі й культурним скарбам, Україна стоїть перед важливим завданням - зберегти свою унікальну спадщину. Як писала Ліна Костенко: «Шматок землі, ти звешся Україною. Ти був до нас. Ти будеш після нас», - ці слова нагадують, що наша земля не лише свідок минулого, а й запорука майбутнього. Екологічний підхід у цьому контексті означає поєднання сучасних наукових методів, ефективне управління природоохоронними територіями та активну популяризацію спадщини серед населення, що є запорукою довготривалого збереження. Саме такий комплексний підхід дає змогу зберегти її на покоління вперед.

Сьогодні для контролю за станом природних і культурних об'єктів дедалі частіше використовують геоінформаційні системи (ГІС) та супутниковий моніторинг. Ці

технології дозволяють не лише накопичувати великі обсяги даних, а й проводити їх просторовий аналіз, що в свою чергу дає змогу своєчасно виявляти загрози для екосистем, планувати заходи охорони і оцінювати їх ефективність. Особливу цінність ГІС мають у тих випадках, коли необхідно вести спостереження без безпосередньої присутності на місцевості. Показовим прикладом виступає дослідження у біосферному заповіднику «Асканія-Нова», де на основі супутникових знімків було проведено ретроспективний аналіз пожеж за період понад п'ятдесят років (1974-2024 р.). Результати показали, що за цей час в середньому щороку відбувається майже одна пожежа площею більше одного гектара, а загалом вигоріло близько 27 тисяч гектарів степу. Понад половину випадків спричинив антропогенний фактор, зокрема й умисні підпали, тоді як природні загоряння, викликані блискавками, фіксуються значно рідше. Часті і масштабні пожежі призводять до помітних змін в екологічного стану степових екосистем, впливаючи на їх структуру та функціонування (В.В. Шаповал, Т.А. Казанцев, 2024).

Іншим важливим сучасним інструментом є система SMART, яку з 2021 року впроваджено в Карпатах для моніторингу стану природних територій. Вона дозволяє збирати та зберігати дані через мобільний додаток, замінюючи традиційні записи в польових зошитах. Це значно спрощує процес збору інформації, яка згодом аналізується для прийняття обґрунтованих рішень щодо охорони довкілля. Сьогодні SMART використовується більш ніж 70 країнах світу, створюючи своєрідний «щоденник» стану природи, що робить управління природоохоронними територіями більш ефективним (Frankfurt Zoological Society, 2022).

Ще одним корисним методом є використання фотопасток - пристроїв, які автоматично фіксують тварин, реагуючи на рух чи тепло. Такий підхід дозволяє безпечно й надійно спостерігати за рідкісними або потайними видами, зокрема риссю, бурим ведмедем чи лісовим котом. Наприклад, у національному парку «Сколівські Бескиди» за підтримки Франкфуртського зоологічного товариства вперше в Україні проведено моніторинг рисі євразійської. Це дало змогу визначити чисельність популяції та території її поширення — важливий етап для реалізації Плану дій зі

збереження виду в Україні (Frankfurt Zoological Society, 2022). А залучення до глобальної мережі GBIF забезпечує інтеграцію українських даних про біорізноманіття у світовий науковий обіг (GBIF Secretariat, 2023).

Таким чином, сучасні наукові методи та технології дозволяють не лише комплексно вивчати стан природних комплексів, а й виявляти загрози на ранніх етапах. Водночас максимальний ефект вони дають тоді, коли стають основою для практичних рішень у сфері управління природними територіями.

Далі розглянемо не менш важливий компонент у збереженні природи, а саме стале управління територіями. Його ідея проста, але надзвичайно дієва: природу потрібно не лише охороняти, а й робити її частиною життя людей, поєднуючи захист довкілля з підтримкою місцевих традицій і розвитком громад. Яскравим прикладом такого підходу є Національний природний парк «Синевир». Тут зберігають стародавні букові праліси, які потрапили до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО, відновлюють природні екосистеми, проводять освітні заходи для мешканців, розвивають екотуризм і допомагають зберігати народні ремесла. Завдяки цьому охорона природи стає не заборonoю, а спільною справою, яка приносить користь і людям, і довкіллю (UNESCO, 2021). Цей підхід не обмежується окремими парками. На національному рівні створюється Смарагдова мережа — український сегмент європейської системи Natura 2000. Вона об'єднує охоронювані території країни в єдину систему, що дозволяє зберігати рідкісні види та природні оселища, одночасно підтримуючи місцеві громади та розвиваючи екотуризм. Завдяки співпраці з європейськими колегами Україна отримує доступ до сучасних методів управління, а дані про біорізноманіття інтегруються у світову наукову систему, роблячи охорону природи більш ефективною та системною (Ukrainian Nature Conservation Group, 2022).

Не менш важливим є популяризація природної та культурної спадщини серед людей. Правильний екотуризм дозволяє підвищити обізнаність громад і залучити їх до збереження ресурсів. У Карпатах уже створюють екомаршрути, які поєднують відвідування заповідників із знайомством з історико-культурними пам'ятками, а інтерактивні програми допомагають відвідувачам дізнатися більше про місцеву

флору, фауну та традиції (Vorobiova, 2015).

Отже, збереження природної та культурної спадщини України можливе лише тоді, коли поєднуються три важливі складові: наукові дослідження, стає управління та популяризація. Разом вони дають можливість не тільки захищати природу та пам'ятки культури, а й залучати людей до цього процесу формуючи свідоме ставлення до довкілля. Якщо ці напрямки розвиваються паралельно, ми зможемо не тільки зберегти природу і традиції, а й передати їх наступним поколінням у ще кращому стані.

Список використаних джерел

1. Воробйова Н. Екотуризм як чинник розвитку природоохоронної справи в Україні. Туристична бібліотека. 2015. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/vorobjova3.htm
2. Frankfurt Zoological Society. Monitoring biodiversity in the Carpathians using SMART tools. 2022. URL: <https://ukraine.fzs.org/project/monitoryng-bioriznomanittya/>
3. GBIF Secretariat. Global Biodiversity Information Facility. 2023. URL: <https://www.gbif.org>
4. Шаповал В.В., Казанцев Т.А. Заповідна справа, степове природокористування. Вісті Біосферного заповідника «Асканія-Нова». URL: <http://visti.askania-nova.kherson.ua/index.php/journal/article/download/169/158>
5. Ukrainian Nature Conservation Group. Emerald Network in Ukraine. 2022. URL: <https://uncg.org.ua/life/>
6. UNESCO. Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe. 2021. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1133>